

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VI міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 16 грудня 2022 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»

VI міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.

Чернівці

2022

ОРГКОМІТЕТ

Добржанський О. В., д.і.н., проф. (*голова*)
Скорейко Г. М., к.і.н., доц. (*заступник голови*)
Моця О. П., д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України
Михайлина Л. П., д.і.н., доц., ст.н.с.
Пивоваров С. В., д.і.н., проф.
Рідуш Б. Т., д.г.н., проф.
Чучко М. К., д.і.н., проф.
Возний І. П., д.і.н., проф.
Петраускас О. В., к.і.н., ст.н.с.
Кулаковська Л. В., к.і.н., ст.н.с.
Манігда О. В., к.і.н., н.с.
Ткачук Т. М., к.і.н.
Гуцал В. А., к.і.н.
Руснак О. В., к.і.н.
Прохненко І. А., к.і.н., доц.
Баюк В. Г.
Грига В. В.
Боднарюк М. І.
Романович Т. І.
Калініченко В. А., к.і.н.
Ільків М. В., к.і.н. (*секретар*)

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VI міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.). – Чернівці: Технодрук, 2022. – 156 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та раннього нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Чернігова, Ужгорода, Кам'янця-Подільського (Україна), Сянока (Польща), Сучави (Румунія), Стамбула (Туреччина), Будапешта (Угорщина).

Автори-доповідачі несуть повну відповідальність за точність наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

© Науково-дослідний Центр
Буковинознавства, 2022
© Автори, 2022

З М І С Т

Андроничук В. П. Нові надходження археологічних матеріалів у фонди Чернівецького обласного краєзнавчого музею	8
Акатріні В. М., Акатріні М. М. 400-річчя Хотинської битви в нумізматиці, філателії та геральдиці	9
Apraschivei С. New arguments regarding the utility of a unique prehistoric item	12
Бандрівський М. С. Чи можливим було водне сполучення між басейнами лівих приток Середнього Придністров'я і річковою системою верхів'їв Західного Бугу і Прип'яті..?.....	13
Бандрівський М. С. Про пережитки поганства на правобережжі Середнього Придністров'я до XVII–XVIII століть (за матеріалами кам'яної антропоморфної скульптури на Покутті)	15
Боднарюк М. І. Дослідження поселень трипільської культури на берегах річки Котовець (ліва притока Сірету)	18
Вамуш А. А. Язичницька символіка в жіночих головних уборах населення Буковини в епоху Середньовіччя	20
Виногородська Л. І. Оборонно-сторожові споруди на городищах і замках XIII–XV ст. на Поділлі	22
Возний І. П. Торгівля населення північної частини Буковини з Візантією та Кримом у XII–XIII ст.	25
Горбаненко С. А., Рідуш Б. Т., Ільків М. В. Депозит деталей на знаряддя для обробітку ґрунту з Чорнівки II	29
Гуцал В. А. Дослідження Чернівецького університету Ленківецького городища 1958 р.	33

Драгомирецька О. Г. Посуд трипільської культури поселення Шипинці з колекції Крайового музею – об’єкт досліджень Олега Кандиби	36
Драгомирецька О. Г., Ільків М. В. Матеріали епохи пізньої бронзи з науково-допоміжного фонду Чернівецького обласного краєзнавчого музею	39
Ignătescu S. Octavian Luchian și tezaurul monetar de la Noua Suliță	42
Ільків М. В., Михайлюк В. В., Ємчук В. В. Об’єкти археологічної спадщини на території м. Чернівці: питання кількості та локалізації	43
Ільків М. В., Шевчук Б. В. Бронзовий серп із Коновки на правобережжі Середнього Дністра	45
Калініченко В. А., Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Рідкісний тип ножів із слов’янських поселень райковецької культури на Буковині	48
Калініченко В. А., Пивоваров С. В., Горбаненко С. А. Тезаврації сільськогосподарських знарядь із Рідківецького археологічного комплексу VIII–X ст.: попереднє повідомлення	50
Карпо А. В. Археологічні пам’ятки в околицях с. Топорівці на Буковині	53
Кононенко О. М., Рідуш Б. Т., Поп’юк Я. А. Кам’яна індустрія з місцезнаходження пізньоплейстоценової фауни Зеленів	56
Коржик В. П. Де ж той старовинний город Хмелів?	58
Котовіч П. Н., Миська Р. Г. Захисний упор від середньовічної холодної зброї з фортеці Тустань	61

Куценяк О. Я. Колекція Трипільських пам'яток з с. Молодове та Поливанів Яр Чернівецької обл. у фондах Львівського історичного музею	62
Кушнір І. Б. Повідомлення про археологічні відкриття в україномовній пресі Буковини 20-30-х років ХХ ст.	64
Легета В. П. Відображення археологічних досліджень Цецинського городища у матеріалах ДАЧО	66
Манігда О. В., Короленко Я. Л., Калініченко В. А. Вістря стріл давньоруського часу із зібрання Вінницького обласного краєзнавчого музею	68
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Товарна суконна плomba міста Циттау з с. Строїнці Новоселицького р-ну Чернівецької обл.	71
Niculică V. P. Archaeological discoveries in the area of the city of Siret at the end of the 19th century. The contributions of Josef von Gutter and Victor Prelicz	73
Парацій В. М. Замчище в с. Денисів (у контексті археологічного вивчення Ярослава Пастернака)	76
Парацій В. М. Археологічні артефакти з фондів Бережанського краєзнавчого музею: металеве тесло періоду Київської Русі	79
Петегирич В. М. Ріки в історії та археології княжої доби Прикарпаття і Волині	81
Петраускас О. В. Горизонт знахідок 5 століття з Комарова та Бузовиці-1 (про етнокультурну ситуацію в лісостепу між Прутом та Дністром)	85
Пивоваров С. В. Наслідування гюлістанським дирхемам Джанібєка із городища в Зеленій Липі	87
Пивоваров С. В., Грига В. В., Кузик О. П., Калініченко В. А. Дослідження Чорнівського городища у 2019 р.	91

Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Скроневе кільце з ажурним плетивом з Чорнівського городища першої половини XIII ст.	94
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2022 році	96
Прохненко К. І. Особливості написання наукових праць на археологічну тематику в сучасному інформативному просторі	99
Прохненко О. Ф., Жиленко М. А. Металеві накладки та застібки книг з замків Закарпаття	101
Рідуш Б. Т. Новий погляд на датування мустьєрського шару палеолітичної стоянки Молодове I	104
Романович Т. І., Панчук А. Г. Рухомий матеріал нового часу з центральної частини м. Чернівці	106
Ротар О. В., Арслан Т. Я., Ільків М. В. Металева посудина-імбрик з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	109
Рубанець М. В. Каменотесання у Дорошівцях: витоки і традиції	111
Рубанець М. В., Ільків М. В. Керамічні люльки із сіл Привороки та Ставчани на Буковині	117
Руснак О. В., Ротар О. В. Табличка «Взаємне земське страхування Бессарабської губернії» з Хотина	121
Сандуляк В. О. Цем'янкові розчини в муруваннях Хотинського замку	123
Скорейко Г. М. Технології використання археологічних старожитностей на уроках історії.....	126

Терський С. В., Демський Н. В., Куценяк О. Я. Нова знахідка бронзового ножа гальштатської доби«з полум'яподібною спинкою» в околицях с. Словіти на Львівщині	129
Томенчук Б. П. До питання про архітектурно-просторову організацію розпланування давньоруських городищ Галицько-Буковинського Прикарпаття	130
Федорук А. В., Боднарюк М. І. Тактика «малої війни» на Буковині у період використання готичного обладунку в Європі	134
Черненко О. Є., Луценко Р. М. Дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен на Чернігівщині	137
Чобан Р. Д. Городище у селі Вербовець Косівського району.....	141
Чучко М. К. Православні муровані храми міжвоєнних Чернівців як об'єкти історико-архітектурної спадщини румунського періоду	143
Шкурідін О. М. Східнослов'янське городище-фортеця поблизу с. Грозинці: п'ять століть історії	147
Яковишина Я. М. Трипільське поселення Рестев (Дністрівка) в урочищі Дністровські Ярки на Буковині	149
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	151

*Олександр Руснак (Чернівці),
Оксана Ротар (Чернівці)*

ТАБЛИЧКА «ВЗАЄМНЕ ЗЕМСЬКЕ СТРАХУВАННЯ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ» З ХОТИНА

У 2022 р. до Чернівецького обласного краєзнавчого музею потрапила шестикутна табличка із низькорельєфним затертим зображенням і надписами. Вона виготовлена із залізної бляхи, в центрі якої шляхом штампування вибито герб Бессарабської губернії: всередині геральдичного щита (французького), який увінчаний імператорською короною із хрестом, вміщена голова тура. Між його рогами вгорі – п'ятипроменева зірка, внизу зліва – п'ятипелюсткова розетка (троянда), внизу справа – повернутий назовні рогами серпанок місяця. Навколо герба, у виділеному концентричними колами полі, нанесено надпис: «ВЗАИМНОЕ ЗЕМСКОЕ СТРАХОВАНИЕ / БЕССАРАБСКОЙ ГУБ.». На значній площі зовнішньої поверхні бляхи збереглися сліди посріблення, а в п'яти місцях наявні отвори, що свідчить про те, що табличка набивалася на вертикальну поверхню. Висота виробу дорівнює 17,5 см; ширина – 15,5 см.

На теренах Російської імперії, до якої належала Бессарабія включно з Хотинщиною з 1812 р., особливо широку державну підтримку взаємне страхування отримало в часи реформ Олександра II. Зокрема, поряд зі створенням земств 1864 р., прийнято «Положення про взаємне земське страхування». Проте, якщо бляха зберігалася тривалий час у Хотині, де й була виявлена, то слід враховувати, що згадане положення у Бессарабії не могло виконуватися на практиці раніше 1869 р., коли почали функціонувати відповідні губернське і повітове земства, котрі відповідали за це питання. Більше звузити нижню хронологічну межу таблички дозволяє герб Бессарабської губернії, який у такому вигляді був затверджений 5 липня 1878 р.

«Положення...», видане Державною радою 7 квітня 1864 р., затверджене імператором 13 квітня, опубліковане 25 травня (запис 40774 у «Повному зібранні законів Російської імперії», т. XXXIX). Воно включало 6 розділів і 86 статей, які висвітлювали всі важливі аспекти організації страхової справи. Передбачалося, що з появою земств на місцях їм передаватимуться відповідні функції.

Стаття 1 визначала, що «у кожній губернії засновувалося земське взаємне страхування від вогню», яке полягало «у зборі страхового грошового капіталу і у винагородженні, з цього капіталу, власників

Фото 1. Табличка «Взаємне земське страхування Бессарабської губернії» з Хотина.

застрахованих будівель, пошкоджених або знищених вогнем» (ст. 2). Причому, отримані кошти могли бути витрачені лише на потреби страхування.

Земське страхування мало як обов'язковий характер, так і добровільну форму. Обов'язковому страхуванню підлягали всі сільські будівлі, міські й повітові – лише за бажанням власників чи розпорядників. Не потрібно було страхувати ті будівлі, на які ще діяли попередні страхові угоди. «Положення...» містило порядок

визначення розмірів страхових внесків і страхових виплат. Розділ II детально визначав обов'язки земських установ по взаємному страхуванню. У розділі III регламентувався порядок поступлення будівель на страхування. Розділ IV – про збір та зберігання страхового капіталу. Питання видачі відшкодування за знищені або пошкоджені вогнем будівлі – розділ V. Статті останнього розділу присвячені звітності й відповідальності страхового управління.

Попри згадки про Хотинське земство, датовані навіть 1924 р., на наш погляд, належне виконання «Положення...» було малоімовірним в умовах існування у складі Румунії після 1918 р. Адже порушилися зв'язки з російськими державними органами й поступово відбувався перехід на нове законодавство іншої держави у всіх сферах. Тому вважаємо, що табличка взаємного земського страхування Бессарабської губернії могла використовуватися у Хотині в проміжку часу від 1878 р. по 1918 р.

Віктор Сандуляк (Хотин)

ЦЕМ'ЯНКОВІ РОЗЧИНИ В МУРУВАННЯХ ХОТИНСЬКОГО ЗАМКУ

В 1961-1962 роках на території Хотинського замку працювала експедиція Чернівецького краєзнавчого музею (під керівництвом відомого буковинського археолога Б. Тимощука), яка проводила археологічні дослідження. Метою цих досліджень було вивчення стратиграфії і збір матеріалів для датування його споруд. Для цього було закладено три розвідкові розкопи загальною площею 232 м² (рис. 1: 1) на території замку та ще декілька поза його межами. Результати досліджень показали, що під час багатьох перебудов культурні шари до XV ст. на території замку майже повністю знищені. Та майже, не означає зовсім.

Так, наприклад, в товщі кам'яної стіни XV ст. східного оборонного муру були виявлені рештки найбільш давнього кам'яного мурування. Це залишки стіни більш раннього періоду. Вона влаштована на природній скельній основі, і її характерною особливістю, на відміну від інших, є вапняковий розчин із значною домішкою битої цегли (яка становила 40-50 % від загальної маси). Це типова «цем'янка» – вапняковий розчин, який широко використовувався в давньоруських будівлях. В даному випадку, на думку архітектора Г. Логвина, який брав участь в роботі експедиції, прослідковується зв'язок будівельних традицій з Придніпров'ям. Схиляється до такого припущення і Ю. Мисько. Вона також зазначає, що це типова цем'янка, характерна для зодчества давньоруської епохи, яка за якістю не поступається розчинам Десятинної церкви та Софії Київської. Такі висновки були зроблені, ймовірно, враховуючи результати петрографічного аналізу, зробленого в 2010 р. у НДІ пам'яткоохоронних досліджень (м. Київ).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей VI міжнародного наукового семінару

м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.

Комп'ютерна верстка – ***В. А. Калініченко***

*На обкладинці: поштівка із зображенням руїн
Цецинського замку в Чернівцях (XIX – початку XX ст.),
скляний кубок з майстерні склороба в Комарові
(дослідження 2021 р. Комарівської експедиції Інституту
археології НАН України, керівник – О. В. Петраускас),
зразки керамічного посуду трипільської культури поселення
Шипинці з колекції Крайового музею в Чернівцях.*

